

HUMANIST

Humanist **Erik Tunstad** **Frykt og forelskelse i naturen. Et essay om biofil, biofobi og naturvern**
Biofobi - frykt for natur - brer om seg. Men det gjør biofili - kjærlighet til naturen - også.
Gjør fremmedgjøring fra oss naturen egentlig mindre tilbøyelig til å ta vare på den? Og har Erik Tunstad snublet gjennom et tidsportal?

Jeg trodde knapt mine egne ører. Det var i lunchpausen. Jeg var ute og luftet bikkja i skogen bak høyskolen hvor jeg jobber, og plutselig hørte jeg stemmer fra et sted inne blant trærne. Det var til og med barnestemmer. De lo og hoia, greiner ble knekket, det smalt i ramlende steiner, jeg så bevegelse.

Erik Tunstad tegner og forteller. Foto: Arnfinn Pettersen

Den enkleste forklaringen ville vært at både bikkja og jeg uforvarende hadde passert gjennom en tidsportal, og nå befant oss i 1967, eller kanskje 1973. Sånt skjer, har jeg sett på TV. Men jeg er kjent for mitt åpne sinn - og det fantes en sjanse for at det fremdeles var 2017.

Så jeg snek meg nærmere. Jo, sannelig! En av ungene hadde Minions på t-skjorta. Jeg grøsset - dette var for utrolig til å være sant!

Det var fem gutter i åtte-tiårsalderen. De hadde bygget en barhytte, to av dem forsvarte hytteåpningen, de tre andre angrep med kvister og kongler. Hadde jeg spottet lekepistoler eller pil og bue, hadde jeg selvsagt ringt politi og barnevern i én bevegelse - men jeg lot mobilen hvile enn så lenge.

Fantes det noen formildende omstendigheter? Knappast. Det var ingen høyskoleutdannede lekeledere til stede, konglene var harde, det hang et usikret tau fra et av trærne, festet alt for høyt over bakken, og - skrekk og gru! - det var fri vei ned mot stranda.

Jeg kunne fortsatt fortellingen med å beskrive hvordan jeg på vei tilbake til kontoret plasserte bikkja baki bilen - ettersom jeg jobber i et allergivennlig miljø. Eller jeg kunne nevnt edderkoppene som fikk min venninne førstelektoren til å frike ut. Hun har doktorgrad i Barns lek og læring, så jeg tenkte hun ville være interessert i min skjellsettende opplevelse. Men så satt det altså en edderkopp på genseren min. Eller jeg kunne fortalt om planene for å tilrettelegge turområdet mitt for friluftsliv.

Men nei, jeg skal nå i stedet henfalle til naturromantikk.

Redsel for natur

Hvorfor bruker ikke barn naturen lenger? Er det vår skyld? Er det deres skyld? Er det samfunnets skyld? Noen skylder på nettbrett og gaming – andre på hysteriske foreldre, det moderne samfunns tidsknapphet og så videre.

Vi snakker antagelig om resultatet av en serie årsaker, og endringene har foregått lenge. Det statsfinansierte Natural England publiserte for cirka ti år siden en mye sitert rapport sammen med the Royal Society for the Protection of Birds. De hadde undersøkt hvordan barn bruker naturen til lek. Det mest kjente eksempelet handler om fire generasjoner av familien Thomas fra Sheffield:

Da oldefar George var åtte, i 1926, fikk han lov til å gå hvor han ville. For eksempel gikk han ofte en mils vei for å komme til sin favorittfiskeplass. En generasjon senere, i 1950, fikk åtte år gamle bestefar Jack lov til å bevege seg mindre enn to kilometer fra huset og ut i skogen. Generasjonen deretter, hadde åtte år gamle mamma Vicky i 1979 en bevegelsehorisont på åtte hundre meter, noe som gjorde henne i stand til å nå svømmehallen på egenhånd. Dagens åtte år gamle Edward er nødt til å bli kjørt hvor enn han skal. På egenhånd har han lov til å bevege seg cirka tre hundre meter vekk fra hjemmets trygge favn.

Nå har det seg slik at hjemmet antagelig er et langt farligere sted for ham å oppholde seg enn for eksempel skogen, som ikke ligger så veldig langt unna – men foreldrenes valg er nok styrt av illusjoner om trygghet. Det er selvfølgelig mye mer trafikk i dag enn i 1926, men kanskje ikke i skogen? Og hvor mange pedofile kidnappere står det egentlig bak trærne der ute? Hvis det er barn de jakter på, burde de vel oppholde seg der barna er?

Det vi ser, uansett årsak, er biofobi – redsel for natur.

Det siste barnet i skogen

Forfatteren og journalisten Richard Louv kobler i sin bok *The Last Child in the Woods: Saving Our Children From Nature-Deficit Disorder* ulike former for hyperaktivitet og ADHD til manglende kontakt med natur.

Forskning foretatt ved University of Illinois ser ut til å etablere en liknende forbindelse: Barn som leker i naturen får mindre ADHD, barn som leker innendørs, eller på asfalterte, ryddige lekeplasser, får mer ADHD. Annen forskning ser en link mellom utendørs lek og intelligens, observasjonsevne, lese- og skriveferdigheter, samt prestasjoner innen matematikk og naturvitenskap generelt.

Kanskje ungene ville klart seg bedre på skolen, om vi underviste mindre – og ga dem flere utetimer? Dette er uansett bare begynnelsen på en serie indisier som sier at det er noe feil med måten vi i dag forholder oss til naturen på.

Den nederlandske forskeren Jolanda Maas samlet for eksempel data fra en million mennesker. Hun spurte dem om deres generelle helse, og analyserte deretter svarene i forhold til hvor langt informantene bodde fra grønne områder – inkludert urbane parker, landbruksområder og mer urørt natur.

Du blir ikke overrasket over hva hun fant: Folk som hadde lett tilgang til grønne områder rangerte seg selv som ved bedre helse enn folk som ikke hadde det. For eksempel, i et område der 90 prosent av nabolaget var preget av planter og mer eller mindre «natur», rapporterte 10,2 prosent av de spurte at de følte at helsa var dårlig. I et område der bare 10 prosent av nabolaget av grønt, mente hele 15,5 prosent at de hadde det dårlig med seg selv. Hun korrigererte tallene for inntekt,

Richard Fuller ved University of Sheffield tok det hele et skritt videre, da han undersøkte 15 friluftsområder i en by, og rangerte dem i forhold til biologisk mangfold – hvor mange forskjellige arter sommerfugler, fugler, trær, blomster og så videre fantes der? Og – det kommer neppe som noen overraskelse nå – folks følelse av helse og tilfredshet steg med det biologiske mangfoldet.

Tilgang til en mer variert natur ga bedre mental helse.

Så hva er det egentlig som foregår?

Arven fra savannen

Det ligger nok av spor åpent i dagen: Hvorfor blir innsatte i fengsel mindre aggressive dersom de har en celle med utsikt til natur? Hvorfor blir sykehuspasienter fortere rehabilitert dersom de har samme utsikt? Hvorfor blir psykiatriske pasienter roligere? Og skolebarn harmoniske og lærevillige?

Eksempelet med rehabilitering stammer fra data samlet inn på et sykehus i Pennsylvania mellom 1972 og 1981. 23 pasienter som hadde gjennomgått en operasjon i galleblæra ble plassert på rom med utsikt over skog og hei, 23 andre ble plassert på rom med utsikt til en murvegg. Den første gruppen trengte mindre tid på å komme seg etter operasjonen.

Hva betyr dette?, spurte biologen Edward O. Wilson i en av sine bøker.

Hvorfor er kvadratmeterprisene høyere i Holmenkollen? Hvorfor er folk villige til å betale i dyre dommer for et hus med utsikt? Og hvorfor skal dette huset være omgitt av en kortklipt gressmatte, cirka tre centimeter høy? Hvorfor vil prisen stige ytterligere hvis det renner en bekk gjennom hagen?

Okei, kan man innvende, kvadratmeterprisen kan være latterlig på Grünerløkka også – det handler om trender og tilgjengelighet – men over statistisk distanse foretrekker vi ordnede, oversiktlige omgivelser. I fengsel, i sykesenga eller på boligmarkedet.

Alt dette handler om fortiden.

Det var under slike forhold vi utviklet oss, for millioner av år siden – på savannene i Afrika, Omgivelser uten for høyt gress og tette busker, og særlig med lett tilgang til vann, har nok vært en fordel i lang tid etter at vi første gang tok mot til oss og klatret ned fra tryggheten oppe i trekronene. Det gjør det rett og slett vanskeligere for løver og leoparder å gjemme seg. Dammen eller elven gir både mat og drikke. Og utsikten gjør at du kan se byttedyr på lang avstand – eller farlige dyr.

Slike indisier forteller Wilson at de som utviklet evnen til å like denne formen for natur, var de som i størst grad overlevde i kampen mot fiender, rovdyr, sult og tørst. Alt som varierer og er arvelig, vil som kjent utvikle seg – og med tiden har mennesket utviklet en medfødt kjærlighet til natur. Ifølge Edward O.

Gjør som mora di sier

En medfødt kjærlighet til natur, altså? Biofili? Mulig – men hvor kommer i så fall biofobien fra?

Når jeg bruker ordet biofobi, tenker jeg som skissert over på foreldre som selv tilbragte

barndommen dinglende i et tau over en foss, men som i dag knapt tør slippe sine egne barn ut i skogen uten styrthjelm og lekeleder. Selvsamme foreldre kan merkverdig nok la barna sitte i baksetet av en bil, eller om bord i et fly – de kan til og med finne på å la dem gå over gata. Alt sammen langt nærmere den sikre død enn frilek på friland.

Dette har noe å gjøre med vårt forhold til naturen. Om vi har en naturlig kjærlighet, har vi også en naturlig skepsis, forsiktighet: Hvorfor tror du vi – mange barn – er mørkredde? Tenk deg tilbake til savannene. Dere satt i ring rundt bålet, alt utenfor lyssirkelen var bekmørkt, og fylt med lyd. Knirkende og gnissende sikader, kvekking fra tusen frosker, grynting, knekking – og uling og brøling.

Noen unger hadde ikke lært å gjøre som mora deres sa – snek seg ut i mørket – og kom aldri tilbake. De som var redde, overlevde.

Vi har altså et motsetningsfylt forhold til våre omgivelser. Vi både elsker og hater. Det kan argumenteres for at vi de senere årene har latt biofobien få overhånd – ingen barn leker i skogen lenger. Og det kan argumenteres for at vi har noe å hente på å nærme oss naturen igjen – harmoni, ro, fred i sjelen.

Men vi kan også argumentere for at *biofilien* aldri har stått sterkere enn i dag. Verden har i hvert fall aldri sett et miljøengasjement som det vi ser i våre dager. Regelmessige, internasjonale toppmøter for å drøfte utslipp- og klimaproblemer? Tror ikke du hadde fått til det i 1950.

Biofil og naturvern

Det er hit jeg vil. Jeg ser helseeffekten av buskas og slengtau – men er usikker på hvor mye vi kan dra ut av dette elsk-hat-forholdet vårt.

Mange er villige til å dra det lenger enn meg. Jeg er for eksempel helt enig med min kollega, entomologen og forfatteren Dave Goulson, når han i innledningen til sin siste bok, *Bee Quest*, beskriver en feltdag med unger, på jakt etter småkryp. Han forteller om den entusiasmen biller og skolopendere vekker i uforberedte, asfalterte tiåringer, han beklager seg over at fugletitting og insektfotografering ikke er kult blant de små, som foretrekker å sitte innendørs og spille PlayStation og sende selfies på Instagram:

«Våre barn kommer aldri til å verdsette naturen, hvis ikke de får anledning til å oppleve den på nært hold ... de kan ikke vokse opp til å elske noe de ikke kjenner ... Vi trenger å få ungene ut av huset, ut i naturen, på hender og knær, i nærkontakt ...»

En annen kollega, biologen, journalisten og forfatteren George Monbiot, skriver i sin nydelige bok *Feral* at «Barn som holdes innendørs blir fremmedgjort overfor hverandre og fra naturen. De blir feite, får mangelsykdommer, astma og blir nærsynte – også nedsatt hjerte- og lungefunksjon synes å være assosiert med et stillesittende, innendørs liv».

Det finnes altså ingen mangel på grunner til å sparke ungene vekk fra datamaskinen og ut i skauen. De vil få bedre liv og helse, de vil bli klokere og lykkeligere – og de vil ikke lenger være fremmedgjort, men vil snarere lære å respektere naturen.

Dette siste synes å være det viktigste, og ligger som et premiss bak argumentasjonen til Goulson, Monbiot og en drøss andre forfattere som argumenterer etter samme linje (Edward O. Wilson er en av dem): Vi må lære oss respekt for natur – for det er vår eneste sjanse for å redde naturen fra det moderne samfunns ødeleggelser.

Det er her jeg blir skeptisk. Har biofobi og -fili noe med naturvern å gjøre?

Vi ødelegger naturen, fordi vi ikke bryr oss, sies Goulson, Monbiot, Wilson og de andre – du kan ikke elske noen du ikke kjenner.

Jeg blir som sagt skeptisk.

La oss tenke tilbake. Jeg er rystet over mangelen på lekende barn i skogen – jeg ser asfaltert fremmedgjøring, med påfølgende helseproblemer. Men ser jeg egentlig noe mer? Ser jeg en akselerert naturødeleggelse som resultat av nettbrett og Instagram?

Jeg ser – om noe – det motsatte.

Våre forfedre og -mødre, gjennom utallige generasjoner, vokste opp med å leke med kongler, rulle seg i møkk, bade i dammer, gjemme seg i huler, jakte med pil og bue. Det meste av det, dypt i skogen – i fem hundre tusen generasjoner, minst. Det er bare den siste generasjonen som har sittet innendørs. Alle før dem hang i et tau over en foss.

Uten at det hjalp naturen noe særlig. De små naturelskerne vokste opp i skogen – hogg ned hele skiten – og bygde kjøpesenter.

Så hva har kjærlighet med dette å gjøre?

Naturforståelse i endring

Vi lever, som jeg sa over, i en tid hvor miljøproblemer blir tatt mye mer på alvor enn noensinne tidligere. Samtidig er dette en tid hvor stadig flere er fremmedgjort overfor natur.

I hvert fall virker det slik. Men er det slik?

Saken er at «natur» har endret seg de siste noen hundre årene. Tidligere levde vi i ett med naturen – den var en del av tilværelsen som vi ikke kom unna. Vi var prisgitt regn og tørke, vilt og fisk, rovdyr og sykdommer. Slo avlingen feil, sultet vi – og døde kanskje. Eller sannsynligvis. I hvert fall et par av ungene.

Det er først i det moderne samfunn, med oppsparte ressurser og grader av sosial omsorg, at vi har fått råd til å tenke på naturen som noe annet enn de omgivelsene vi kjemper mot til daglig – som noe som kan nytes for nytelsens egen skyld.

Det er vanlig å se på naturforskeren Alexander von Humboldt som den som oppfant «natur», mannen som først så behovet for å ta vare på våre omgivelser. Dette var før år 1800.

En serie blødende hjerter har siden den gang beskrevet sitt inderlige forhold til skaperverket rundt oss. Henry David Thoreaus bok *Walden* må nevnes, om ikke annet, så for å ha den nevnt. Flere tenkere har siden forsøkt å sette fornuftige ord på dette utidig heftige forhold Thoreau og enkelte andre av oss hadde og har til blomster og solnedgang, men det var først Edward O. Wilson, som alltid en kløpper med ord og begreper, som naillet det ned til ett begrep: biofili. Det var i 1984.

Men det er noe mer. Vi kan se det, tvers igjennom menneskets historie:

Jo da, indianerne nøt blomstene og solnedgangen de også (akkurat som tusen generasjoner europeere sikkert har gjort det samme, før de fikk råd til å tenke miljøvern), men de var langt fra de miljøkjemperne enkelte ønsker å fremstille dem som i dag. Høvding Seattles tale – den om hvem som

kan eie vinden – er en bløff. Indianerne spiste og ødela det de fant for godt å spise eller ødelegge – slik alle mennesker har gjort til alle tider. Rett og slett fordi deres primære ønske var å overleve – ikke bevare.

Dette er et naturforhold vi må legge til på lista sammen med biofil og biofobi: Pragmatisme.

Vi ser dette over hele kloden og over hele vår forhistorie – vi har utryddet og ødelagt det vi har trengt å utrydde og ødelegge – av hensyn til oss selv. Det har foregått i titusener av år. Grunnen til at indianernes Amerika så jomfruelig ut med europeiske øyne på 1600-tallet, var rett og slett at Amerika er et stort kontinent, med relativt få mennesker.

Dagens Amerika er rasert i forhold – først og fremst fordi det i dag er veldig mange flere mennesker der. Folk tar plass, folk krever ressurser. Og ikke minst krever økt velstand økte ressurser: Folk vil ha det godt. Og er det mulig å få det til – tar de det de trenger for å få det. Altså godt.

Det er derfor den tropiske regnskogen forsvinner – ikke fordi noen hater regnskog og biologisk mangfold, men fordi de elsker penger og velstand. Noe de vel bør få lov til?

Fornuft og følelser

Så poenget mitt er at selv om kjærlighet/hat til natur påvirker oss på mange måter, er evnen til å ta vare på naturen mer avhengig av politikk, økonomi og kunnskap enn av følelser.

Jeg kan gå med på tanken om at en person med personlig, kjærlig forhold til natur, med større sannsynlighet vil gå inn for en miljømessig mer fornuftig beslutning enn en person som ikke bryr seg. Dersom denne personen befinner seg i en situasjon der det betyr noe hva den mener.

Slik den dominikanske diktator Rafael Trujillo reddet store deler av landets natur på 1930- og 1940-tallet – rett og slett fordi han var naturelsker. Kontrasten til nabolandet Haiti er påtagelig den dag i dag. Der den Dominikanske republikk er grønn og skogkledd, er Haiti brun og avkledd.

Slik sett er det fornuftig å motarbeide den voksende biofobien, også med tanke på miljøvern. Få ungene opp og ut! Noen av dem vil bli naturelskere – og kanskje også statsministere? Men det er ikke enkeltindividets kjærlighet/hat til biller og blomster som avgjør naturens skjebne i det lange løp – det er det først og fremst kunnskap og økonomi som gjør: Vi kan redde naturen fordi vi har råd til det, og fordi vi forstår at det må gjøres.

Selvsagt må vi også gidde å gjøre det – det er her kjærligheten får en åletrang inngang.